

स्वच्छत्वं भगवद्विब्राह्मणं अविकारित्वं लयविक्षेपराहित्यम् अपांप्रकृतिः फेनतरंगादिरहिताऽवस्था पराभूसंसर्गात्पाक्तनीयायथामधुरास्व
च्छाशांताचतद्वदित्यर्थः ॥ २२ ॥ अहंकारस्योत्पत्तिपूर्वकं लक्षणमाह महत्तत्त्वादिति चतुर्भिः क्रियासुशक्तिर्यस्य सः क्रियाशक्तिः ॥ २३ ॥
त्रैविध्यमाह वैकारिक इति तस्य कार्यमाह यतः यस्मात् मन आदीनां भव उत्पत्तिः ॥ २४ ॥ तस्मिन्नुपास्यव्यूहमाह सहस्रशिरसमिति ॥ २५ ॥
लक्षणमाह कर्तृत्वमिति कर्तृत्वं देवतादिरूपेण करणत्वं मिन्द्रियरूपेण कार्यत्वं भूतरूपेण शांतत्वादिकं तु तत्कारणगुणत्रयरूपेण ॥ २६ ॥ मनस उ
त्पत्तिपूर्वकं लक्षणमाह वैकारिकादिति द्वाभ्याम् संकल्पश्चित्तनं विकल्पो विशेषचित्तनं यस्य मनसः संकल्पविकल्पाभ्यां कामसंभवो वर्तत इति काम

स्वच्छत्वमविकारित्वं शांतत्वमिति चेतसः ॥ वृत्तिभिर्लक्षणं प्रोक्तं यथाऽपांप्रकृतिः परा ॥ २२ ॥ महत्तत्त्वादिकु
र्वाणाद्भगवद्दीर्यसंभवात् ॥ क्रियाशक्तिरहंकारस्त्रिविधः समपद्यत ॥ २३ ॥ वैकारिकस्तैजसश्च तामसश्च यतो
भवः ॥ मनसश्चेंद्रियाणां च भूतानां महतामपि ॥ २४ ॥ सहस्रशिरसं साक्षाद्यमनंतं प्रचक्षते ॥ संकर्षणाख्यं पु
रुषं भूतेंद्रियमनोमयम् ॥ २५ ॥ कर्तृत्वं करणत्वं च कार्यत्वं चेति लक्षणम् ॥ शांतघोरविमूढत्वमिति वा स्यादहं
कृतेः ॥ २६ ॥ वैकारिकादिकुर्वाणान्मनस्तत्त्वमजायत ॥ यत्संकल्पविकल्पाभ्यां वर्तते कामसंभवः ॥ २७ ॥
यद्विदुर्द्यनिरुद्धाख्यं हृषीकाणामधीश्वरम् ॥ शारदेदीवरश्यामं संराध्यं योगिभिः शनैः ॥ २८ ॥ तैजसात्तु विकु
र्वाणाद्बुद्धितत्त्वमभूत्सति ॥ द्रव्यस्फुरणविज्ञानमिन्द्रियाणामनुग्रहः ॥ २९ ॥ संशयोऽथ विपर्यासो निश्चयः स्मृ
तिरेव च ॥ स्वापइत्युच्यते बुद्धेर्लक्षणं वृत्तितः पृथक् ॥ ३० ॥

रूपावृत्तिर्लक्षणत्वेनोक्ताननुप्रद्युम्नव्यूहोत्पत्तिः त
स्य संकल्पादिकार्यत्वाभावात् उपास्यव्यूहस्य चानिरुद्धस्योक्तेः ॥ २७ ॥ शारदं शरत्कालीनमिंदीवरं नीलोत्पलं तद्वदिवश्यामम् यत्शनैः संराध्यं व
शीकर्तुं योग्यं दुर्यहत्वात् ॥ २८ ॥ बुद्धेरुत्पत्तिपूर्वकं लक्षणमाह तैजसादिति द्वाभ्याम् हे सति द्रव्यस्फुरणरूपं विज्ञानमिति चित्तव्यावृत्त्यर्थमुक्तम्
इन्द्रियाणामनुग्रह इति संविकल्पज्ञाने हृषीकाणामधीश्वरमिति यदुक्तं तत्तु निर्विकल्पकज्ञाने ॥ २९ ॥ द्रव्यस्फुरणस्यैव प्रपञ्चः संशयादिः विपर्या
सो मिथ्याज्ञानम् निश्चयः प्रमाणं ज्ञानं स्वापो निद्रा प्रमाणविपर्ययविकल्पनिद्रा स्मृतय इति पातंजलोक्तेः ॥ ३० ॥